

De pest in Bergamo

J.P. Jacobsen (ca. 1882)

Je had Oud-Bergamo op de top van een lage berg, ingesloten door muren en poorten en er was het nieuwe Bergamo aan de voet van de berg, open voor alle winden.

Op een dag brak de pest uit beneden in de nieuwe stad en greep hevig om zich heen. Er stierven veel mensen en de anderen vluchtten weg over de vlakke, naar alle uithoeken van de wereld. De burgers van Oud-Bergamo staken de verlaten stad in brand om de lucht te reinigen, maar dat hielp niet, ook bij hen begonnen mensen te sterven, eerst een per dag, daarna vijf, tien, twintig en op het hoogtepunt nog veel meer.

Ze konden niet vluchten zoals ze in de nieuwe stad hadden gedaan.

Er waren er die het probeerden, maar ze moesten een leven leiden als jagende dieren, met onderdak in greppels en onder muren, onder struiken en in het veld, want de boeren in de omgeving hadden door de eerste vluchtelingen de pest op hun boerderijen gekregen, ze gooiden met stenen naar elke vreemde op hun akkers of ze sloegen hen zonder genade of barmhartigheid als zwerfhonden dood, gerechtvaardigd noodweer vonden ze.

De inwoners van Oud-Bergamo moesten blijven waar ze waren, en elke dag werd het warmer en elke dag versterkte de afgrijselijke ziekte zijn greep. De afschuw ging over in dwaasheid en wat er was aan orde en regels verdween als sneeuw voor de zon en het ergste kwam er voor in de plaats.

In het begin dat de pest kwam, hadden de mensen zich eendrachtig aaneengesloten, hadden erop gelet dat de lijken goed en ordentelijk werden begraven en ze hadden er elke dag voor gezorgd, dat er grote vuren werden aangestoken op de pleinen, opdat de gezonde rook door de straten kon trekken. Er werden jeneverbessen en azijn uitgedeeld aan de armen en vooral waren de mensen vroeg en laat naar de kerk gegaan, alleen of in optocht, elke dag hadden ze gebeden en elke avond, als de zon onderging achter de bergen, hadden alle klokken van de kerken met hun honderd zwaaiende kelen klagend naar de hemel geroepen. Er werd geboden te vasten en de relikwieën stonden elke dag op de altaren.

Toen ze op een dag niet meer wisten wat ze moesten doen, riepen ze vanaf het balkon van het raadhuis en onder de klanken van bazuinen en tuba's de Heilige Maagd uit tot podesta, oftewel burgemeester van de stad, voor nu en voor eeuwig.

Maar dat hielp ook niet, niets hielp.

Toen de mensen dat doorkregen en er van overtuigd raakten dat de Hemel niet wilde helpen of niet kon, legden ze niet alleen het hoofd in de schoot met de woorden dat alles moest komen zoals het kwam, nee, het was alsof de zonde van een verborgen, sluipende ziekte een kwade en openlijk razende pest was geworden, die hand in hand met de lichamelijke ziekte probeerde de ziel dood te slaan en net als die probeerde hun lichaam te vernietigen. Zo ongelovelijk waren hun daden, zo enorm hun verstoktheid. De lucht was vol bespotting en goddeloosheid, vol van het gesteun van vraatzuchtigen en het gehuil van dronkaards en hun wildste nachten waren niet zwarter van onzedelijkheid dan hun dagen.

“Vandaag gaan we eten, want morgen gaan we dood!” Het was alsof ze het op muziek hadden gezet om het te spelen op allerlei instrumenten in een oneindig hels concert. Ja, waren niet alle zonden al van te voren bedacht, dan waren ze dat nu, want er was niets waaraan ze zich in hun dwalingen niet overgaven. De meest vreemde zonden floreerden onder hen en zelfs zeldheden als necrofilie, tovenarij en het aanroepen van de duivel waren hen welbekend, want er waren velen die dachten van de machten van de Hel de bescherming te krijgen die de Hemel niet wilde geven. Alles wat behulpzaamheid of meelevendheid heette was verdwenen uit hun gedachten, ieder dacht alleen aan zichzelf. De zieke werd beschouwd als ieders vijand en

overkwam het een stumper dat hij op straat omviel, verdoofd door de eerste koortsaanval van de pest, ging er geen deur voor hem open en met messen en stenen werd hij gedwongen zich weg te slepen.

Elke dag werd de pest erger, de zomerzon brandde boven de stad, er viel geen regendruppel, er waaide geen windje en de lijken die lagen te rotten in de huizen en de lijken die maar half waren begraven produceerden een verstikkende stank, die zich mengde met de stilstaande lucht in de straten en raven en kraaien in grote zwermen en wolken lokte, zodat het zwart zag op muren en daken. Hier en daar op de muur rondom de stad zaten er ieder voor zich vreemde, grote buitenlandse vogels, van ver weg, met rooflustige snavels en verwachtingsvol gekromde klauwen. Ze zaten daar en keken met hun rustige, gierige ogen de stad in, alsof ze erop wachtten dat de ongelukkige stad een grote voederbak zou worden.

Op de dag elf weken nadat de pest was uitgebroken zagen de torenwachters en andere mensen die buiten op hoge plekken stonden een merkwaardige optocht zich vanaf de vlakte door de straten van de nieuwe stad slingeren, tussen de roetzwarte stenen muren en de zwarte ashopen van de houten schuren. Een grote groep mensen, zeker wel zeshonderd of meer, mannen en vrouwen, ouden en jongeren, ze hadden grote, zwarte kruisen bij zich en brede banieren, rood als vuur en bloed. Ze zingen onder het lopen en hun vreemde, klagende tonen vol vertwijfeling klinken op door de stille, warme lucht.

Bruin, grijs, zwart zijn hun kleren, en allemaal hebben ze een rood teken op de borst. Van dichterbij is te zien dat het een kruis is. Want ze komen steeds dichterbij. Ze beklimmen de steile, ingemuurde weg naar de oude stad. Het wemelt van de witte gezichten, ze hebben een zweep in de hand, er is een regen van vuur geschilderd op hun rode vlaggen. De zwarte kruisen zwaaien in de drukte van de ene naar de andere kant.

Vanuit de opeengehoopte massa stijgt een lucht op van zweet, van as, van stof van de weg en van oude kerkwierook. Ze zingen niet meer, ze praten ook niet, alleen het gezamenlijke, trippelende, hertachtige geluid van hun blote voeten.

Gezicht na gezicht verdwijnt in het duister van de torenpoort en komt weer aan de andere kant in het licht te voorschijn, met vermoeide gelaatstrekken en half gesloten ogen.

Dan begint het gezang weer: een miserere, ze pakken hun zweep stevig beet en zingen luider als was het een krijgszang.

Ze zien eruit alsof ze van een uitgehongerde stad komen, met holle wangen, vooruitgestoken jukbeenderen, bloedeloze lippen en zwarte kringen onder de ogen.

De mensen van Bergamo hebben zich verzameld en kijken verbaasd en onrustig naar de groep. Rode, dronken gezichten tegenover bleke, verdoofde; ontuchtige blikken tegen scherpe, vlammeende ogen; grijnzende spot vergeet de mond te openen tegenover deze hymnen.

Er zit bloed op alle zwepen.

De mensen voelden zich heel merkwaardig tegenover deze vreemden.

Maar het duurde niet lang voordat men dat gevoel weer kwijt was. Sommigen herkenden tussen de kruisdragers een hlaafdwaze schoenmaker uit Brescia en meteen werd de hele schare lachwekkend. Tegelijk was het ook iets nieuws, een afleiding van het dagelijkse en toen de vreemdelingen naar de domkerk marcheerden, liep men achter hen aan, zoals ze een groep kunstmakers zouden hebben gevolgd of een tamme beer.

Ondertussen raakten ze ook verbitterd, men voelde zich gewoontjes tegenover de plechtige uitstraling van deze mensen en men begreep heel goed dat deze schoenmakers en kleermakers gekomen waren om hen te bekeren, om voor hen te bidden en de woorden uit te spreken die ze niet wilden horen. Twee magere, grijsharige filosofen die de goddeloosheid in een systeem hadden gegoten, hitsten de menigte op en daagden hen uit vanuit de grond van hun boosaardig hart. Voor elke stap in de richting van de kerk werd de houding van de menigte dreigender, hun boosaardig geschreeuw wilder en het scheelde niet veel of ze hadden deze vreemde zweepdragers te grazen genomen. Maar toen opende, op nog geen honderd passen van de kerk, een kroeg zijn deuren en een grote groep dronkaards stormde naar buiten, de een op de

rug van de ander, namen de kop van de processie in en voerde de groep zingend en met de meest clowneske en plechtige gebaren aan, behalve een van hen, die radslagen maakte tot aan de met gras begroeide treden van de kerktrap. Er werd om gelachen, en iedereen kwam vredig het heilgdom binnen.

Het was vreemd om daar weer te zijn, om door die grote, koele ruimte te lopen, in die lucht, die bedompt was door oude rook van de kaarsen, over die verzakte tegels die de voet zo goed kende, en over die stenen, waarvan de versleten ornamenten en uitgewiste inscripties zo vaak stof tot nadenken waren geweest. Terwijl het oog half nieuwsgierig, half onwillig zich tot rust liet verlokken in die zachte schemering onder de gewelven of over de verbleekte kleurigheid van stoffig goud en berookte kleuren gleed of zich verdiepte in de merkwaardige schaduwen in de hoeken van het altaar, kwam er een soort van verlangen opzetten die niet te onderdrukken was.

Ondertussen bedreven de kroeggasten hun wandaden bij het hoofdaltaar en een grote, sterke slager onder hen, een jonge man, had zijn witte voorschoot afgedaan en om zijn hals gebonden, zodat die als een mantel over zijn rug viel en stond daar te preken met de meest wilde en meest dwaze woorden, vol van ontucht en bespotting. Een wat oudere kleine dikzak, kwiek en behendig, hoewel hij dik was, met een gezicht als een opengesneden pompoen speelde voor misdienaar en antwoordde met al de spotverzen die in het land bekend waren, en hij knielde en boog en draaide zijn achterste naar het altaar, luidde de bel alsof het narrentuig was, zwaaide het wierookvat in cirkels om zich heen. De andere dronkaards lagen er languit om heen, brullend van het lachen, hikkend van de drank.

De hele kerk lachte en joelde, bespote de vreemdelingen en riep tegen hen om goed op te letten zodat ze snaptten wat ze hier in Oud-Bergamo van onze lieve heer vonden. Het was niet zozeer dat ze iets van God wilden dat ze jubelden, als wel dat het hen plezier deed dat elke bespotting een steek in het hart van die heiligen was.

De heiligen hielden zich op in het midden van het schip en steunden van woede, hun hart kookte van haat en wraaklust en ze baden met ogen en handen tot God, dat Hij zich zou wreken voor alle hoon die Hij in Zijn eigen huis moest aanhoren. Ze wilden graag samen met deze spotters vernietigd worden als Hij maar zijn macht wilde tonen. Met wellust wilden ze onder Zijn hiel verpletterd worden, als Hij maar wilde triomferen en dat er doodsangst, wanhoop en spijt, die te laat was, uit al deze goddeloze monden zou schreeuwen.

Ze zetten een miserere in, die in elke toon klonk als een roep om de regen van vuur die neerdaalde over Somorra, zoals Samson kon, toen hij de zuilen van het huis van de Filisters beetgreep. Ze baden met gezang en met woorden, ze ontblootten hun schouders en baden met hun zweep. Daar lagen ze geknield rij voor rij, bloot tot aan de heupen en sloegen de knopen tegen hun bebloede rug. Wild en razend sloegen ze, zodat het bloed opspatte van de huilende zwepen. Elke slag was een offer. Dat ze konden slaan, dat ze zich in duizend bloederige stukken konden rijten hier voor Zijn ogen. Het lichaam waarmee ze hadden gezondigd tegen zijn geboden, moest gestraft worden, gepijnigd, vernietigd, zodat Hij kon zien hoe ze het haatten, zodat Hij kon zien dat ze honden waren om Hem te behagen, minder dan honden onder Zijn wil, het laagste ongedierte, dat het stof at onder Zijn voetzool. Slag viel op slag, totdat hun arm neerviel of de kramp een knoop trok. Daar lagen ze rij voor rij, met van dwaasheid fonkelende ogen, met schuim om de mond, met het bloed stromend langs hun rug.

Degenen, die er naar keken, voelden opeens hun hart kloppen, voelden de warmte opstijgen langs hun wangen en hadden moeite met ademhalen. Het was alsof iets kouds zich strak over hun hoofdheid legde en hun knieën werden week. Want het greep hen aan, er was een klein gevoel voor dwaasheid in hun hersenen, dat deze gekte begreep.

Zich voelen als de slaaf van een boze godheid, zich voor zijn voeten werpen, van hem te zijn, niet in stille vroomheid, niet in de onwerkzaamheid van zachte gebeden, maar razend, in een roes van zelfvernedering, met bloed en gehuil en met van vocht blinkende zweepslagen, dat

konden ze begrijpen en zelfs de slager werd stil en de tandeloze filosofen bogen hun grijze hoofden voor de ogen die ze om zich heen zagen.

Het werd heel stil in de kerk, er ging alleen een zachte golf door de menigte.

Toen ging iemand van de vreemdelingen, een jonge monnik, staan en begon te praten. Hij was lijkkleek, zijn zwarte ogen gloeiden als kolen die bezig waren te doven en de duistere, door pijn geharde trekken om zijn mond leken als met een mes in hout gekeerd en niet de vouwen van een menselijk gezicht.

Hij strekte zijn dunne handen in gebed naar de hemel en de zwarte mouwen van zijn pij gleden langs zijn witte, magere armen naar beneden.

Toen sprak hij.

Over de hel sprak hij, dat die oneindig was zoals de hemel oneindig is, over de eenzame wereld der pijnen die elke verdoemde moest ondergaan en moest vullen met zijn geschreeuw, poelen vol zwavel waren er, velden vol schorpioenen, vlammen die zich om je heen vleiden als een mantel en stille, geharde vlammen, die zich in je boren als een speerpunt en zich ronddraaien in de wond.

Het was heel stil, ademloos luisterden ze naar zijn woorden, want hij sprak alsof hij het met eigen ogen had gezien en ze vroegen zich af of hij een van die verdoemden was die naar ons toe is gestuurd vanuit de hel om voor ons te getuigen.

Daarna preekte hij lang over de wet en de strengheid van de wet, dat elke punt en komma moest worden gehoorzaamd en dat elke overtreding, waaraan ze zich schuldig hadden gemaakt, hen tot op de laatste cent zou worden nagedragen. 'Maar Christus is voor onze zonden gestorven, zeggen jullie, de wet geldt niet meer, maar ik zeg jullie, dat de hel ieder van jullie zal krijgen en niet een van de ijzeren tanden van het martelwiel van de hel zal buiten jullie vlees blijven. Jullie vertrouwen op het kruis van Golgotha, kom, kom, kom het zien, ik zal jullie erheen brengen. Het was een vrijdag, zoals jullie weten, toen ze hem de poort uitduwden en het zwaarste einde van een kruis op zijn schouder legden en het hem naar een kale heuvel buiten de stad lieten dragen. De massa liep mee en wervelde het stof op met hun voetstappen, zodat er een rode waas over de plek lag. Ze scheurden de kleren van zijn lijf, ontblootten zijn lijf zoals de heren van de wet een misdadiger laten ontbloten voor alle blikken, zodat iedereen het vlees kan zien dat de pijn moet ondergaan. Ze legden hem op het kruis, strekten hem uit en sloegen een ijzeren spijker door zijn beide tegenstribbelende handen en een spijker door zijn gekruiste voeten, met knuppels sloegen ze de spijkers tot aan de kop erin. Ze zetten het kruis rechtop in een gat in de grond, maar het wilde niet blijven staan. Ze bewogen het heen en weer en sloegen pluggen en keilen rondom in de grond en degenen die het deden hadden hun hoed op, opdat het bloed van zijn handen niet in hun ogen zou druppen. En hij daarboven keek neer op de soldaten die een gokspel deden om zijn ongenaaide mantel, keek neer op die hele joelende meute, waar hij voor leed zodat zij genade konden krijgen. In die hele meute was geen spoor van medelijden. De mensen keken op naar hem, die daar hing, ze keken naar het bord boven zijn hoofd, waarop stond 'Koning der Joden', ze bespotten hem en riepen tegen hem: "Jij die tempels afbreekt en in drie dagen weer opbouwt, red nu jezelf, ben je Gods zoon, kom dan van dat kruis af." Daarop werd de edelgeboren zoon van God kwaad en zag dat ze de genade niet waard waren, die meute die de aarde bewoont, en hij trok zijn voeten los van de spijkers en hij balde zijn vuisten rondom de spijkers en trok zich los, zodat de armen van het kruis ombogen, hij sprong op de grond en greep zijn mantel, zodat de dobbelstenen de heuvel afrolden en sloeg hem om zich heen met een koninklijke boosheid en ging naar de hemel. Het kruis bleef leeg achter en de grote verzoening kwam nooit tot stand. Er is geen bemiddelaar tussen God en ons, Jezus is niet voor ons aan het kruis gestorven, Jezus is niet voor ons aan het kruis gestorven, JEZUS IS NIET VOOR ONS AAN HET KRUIS GESTORVEN.'

Hij zweeg.

Bij zijn latse woorden had hij zich voorover gebogen en met mond en handen zijn uitspraak over de menigte uitgeworpen en er was een gekreun van angst door de kerk gegaan en in de hoeken was men begonnen te huilen.

De slager drong zich met opgeheven, dreigende handen naar voren, lijkkleek, en riep: 'Monnik, monnik, wil je Hem weer aan het kruis nagelen, wil je?' Achter hem klonk het met sissende stemmen: 'Ja, ja, kruisig hem, kruisig hem.' Vanuit alle monden klonk het, dreigend, smekend, galmend in een storm van stemmen onder de gewelven: 'Kruisig hem.'

En duidelijk en helder een enkele trillende stem: 'Kruisig hem.'

De monnik keek neer op die wapperende, uitgestoken handen, op die verbeterde gezichten met de duistere opening van een roepende mond, waarin het gebit oplichtte als de tanden van jennende roofdieren. Hij strekte zijn armen in een moment van extase naar de hemel en lachte. Hij ging weer naar beneden en zijn mensen pakten hun banieren met hun vuur van regen en hun lege, zwarte kruisen. Ze dromden de kerk uit en weer trokken ze zingend over het plein en weer door de opening van de torenpoort.

De mensen van Oud-Bergamo staarden hen na, toen ze de berg afliepen. De steile, ommuurde weg was mistig van het licht van de zon, die boven de vlakte onderging en ze waren maar half te zien door al dat licht, maar op de rode stadsmuur tekenden de schaduwen van hun grote kruisen, die in het gedrang van de ene naar de andere kant zwaaiden, zich zwart en scherp af.

Steeds verder weg klonk het gezang, er was nog een rode banier of twee te zien op de brandzwarte resten van de nieuwe stad, toen verdwenen ze over de lichte vlakte.